

Materiały do znajomości Scydmaeninae (Coleoptera: Staphylinidae) Pojezierza Mazurskiego

Contribution to the knowledge of Scydmaeninae (Coleoptera: Staphylinidae) of the Masurian Lake District

Robert GAWROŃSKI¹, Andrzej OLEKSA²

¹ul. Kasprowicza 8/4, 14-300 Morąg; e-mail: robgaw@poczta.fm

²Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Instytut Biologii Eksperymentalnej,
ul. Chodkiewicza 30, 85-064 Bydgoszcz; e-mail: olek@ukw.edu.pl

ABSTRACT: We report new distributional records for 22 species of the beetle subfamily Scydmaeninae from the Masurian Lake District (NE Poland). Twelve species are reported from the region for the first time. As a result, the number of species known from the area under study rises to 25, which accounts for 59.5% of the total number of the species reported from Poland.

KEY WORDS: Coleoptera, Staphylinidae, Scydmaeninae, new records, Red List, Masurian Lake District, NE Poland.

Podrodzina Scydmaeninae LEACH, 1815 (traktowana dawniej jako osobna rodzina – GREBENNIKOV, NEWTON 2009) reprezentowana jest w faunie Polski przez 42 gatunki (BURAKOWSKI i in. 1978; BURAKOWSKI i in. 2000; JAŁOSZYŃSKI, WANAT 2005). Ze względu na małe rozmiary chrząszczy i trudności w oznaczaniu grupa ta cieszy się nikłą popularnością wśród polskich koleopterologów. W ostatnich latach jedynie na terenie Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej prowadzone były szersze badania nad rozszedleniem Scydmaeninae (JAŁOSZYŃSKI 2003). Z Pojezierza Mazurskiego (w granicach przyjętych w „Katalogu fauny Polski”) wykazano jak dotąd zaledwie 13 gatunków (BURAKOWSKI i in. 1978; BYK A., BYK S. 2004; GAWROŃSKI, OLEK-

* Druk pracy w 35% sfinansowany przez Instytut Biologii Eksperymentalnej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

SA 2006a; GUTOWSKI i in. 2006; JAŁOSZYŃSKI i in. 2005a; KOMOSIŃSKI, PALIŃSKA 2006). Celem niniejszej pracy jest wypełnienie luki w wiedzy na temat Scydmaeninae tego regionu. Poniżej podajemy nowe stanowiska 22 gatunków z terenu Pojezierza Mazurskiego. W celu uzupełnienia informacji o środowiskach występowania gatunków z tej podrodziny, zamieszczamy opisy stanowisk, na których były przez nas zbierane.

Zbioru okazów w większości dokonał pierwszy autor; część materiału pochodzi z odłowów dokonanych wspólnie z drugim autorem. Jednak cały materiał dowodowy zdeponowany jest w prywatnej kolekcji pierwszego autora. Chrząszcze oznaczone zostały w większości przez Roberta GAWROŃSKIEGO; części oznaczeń dokonali Paweł JAŁOSZYŃSKI i Tomasz MAJEWSKI, co zaznaczono w tekście. Użyto następujących skrótów: PJ – Paweł JAŁOSZYŃSKI, TM – Tomasz MAJEWSKI, HS – Henryk SZOŁTYS.

Składamy podziękowania za oznaczenie niektórych gatunków Scydmaeninae, oraz pomoc przy kompletowaniu literatury kolegom P. JAŁOSZYŃSKIEMU oraz T. MAJEWSKIEMU.

Wykaz gatunków

Eutheia scydmaenoides STEPHENS, 1830

- Małdyty (UTM: DE17), 8 V 2005 – 1 ex., 15 V 2005 – 1 ex., 23 V 2005 – 1 ex., 29 VIII 2005 – 1 ex., teren zurbanizowany, wszystkie wysiane z kompostu;
- Wilamówko (DE27), 6 IV 2007 – 1 ex., 12 IV 2007 – 1 ex., pole uprawne, wysiane z przyzmy obornika;
- Zawroty (DE36), 8 X 2006 – 1 ex., zadrzewienie śródpolne, wysiany z próchnowiska przyziemnej dziupli dębu, razem z mrówkami *Lasius fuliginosus* (LATR.).

W kraju najpospolitszy przedstawiciel plemienia Eutheini (JAŁOSZYŃSKI i in. 2005). Zasiadła przede wszystkim przyzmy kompostu i próchnowiska z saproksylicznymi mrówkami *Lasius brunneus* (LATR.) i *L. fuliginosus*. Z Pojezierza Mazurskiego wykazany ostatnio przez Jałoszyńskiego i współautorów (2005).

Cephennium majus REITTER, 1882

- Małdyty (DE17), 22 X 2003 – 1 ex., det. TM, 26 X 2003 – 4 ex., det. TM, 30 X 2003 – 4 ex., det. TM, 31 III 2004 – 1 ex., 4 IV 2004 – 5 ex., 30 IV 2004 – 1 ex., 7 VIII 2005 – 1 ex., stary park, wszystkie wysiane z próchna przyziemnej dziupli buka lub ściółki bukowej, 4 IX 2004 – 1 ex., aleja przy Kanale Ostródzko-Elbląskim, wysiany ze ściółki pod olchami.

Gatunek podawany głównie z południowej części kraju, w większości na podstawie starych danych (BURAKOWSKI i in. 1978). Przez niektórych autorów uważany za borealno-górski (PAWŁOWSKI i in. 2000). Z terenu Pojezierza Mazurskiego podany zaledwie z trzech lokalizacji, przed ponad 50 laty: Nidzica (DE61), Pisz (EE54), Olecko (EE98) (BURAKOWSKI i in. 1978) oraz jednej współczesnej: rez. „Las Warmiński” (DE64) (KOMOSIŃSKI, PALIŃSKA 2006).

Neuraphes carinatus (MULSANT, 1861)

- Małdyty (DE17), 9 XI 2003 – 1 ex., stary park, wysiany z próchna dziupli lipy, det. TM, 12 VI 2005 – 1 ex., stary park, wysiany z próchna buka;
- rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 6 XI 2004 – 1 ex., wysiany z próchna dziupli martwego buka;
- Prośno (DE36), 30 X 2005 – 1 ex., las mieszany, wysiany z mchu porastającego dąb.

W Polsce znany z kilku stanowisk, łowiony zazwyczaj w pojedynczych egzemplarzach (JAŁOSZYŃSKI 2003). Z Pojezierza Mazurskiego wykazany ostatnio z jednego stanowiska przez KOMOSIŃSKIEGO i PALIŃSKĄ (2006).

Neuraphes elongatulus (MÜLLER et KUNZE, 1822)

- Kamieniec (CE95), 11 VII 2004 – 1 ex., stary park, wysiany z przyziemnej dziupli lipy;
- Małdyty (DE17), 2 XI 2003 – 1 ex., det. TM, 4 XI 2003 – 1 ex., det. TM, 21 XII 2003 – 1 ex., det. TM, 14 II 2004 – 2 ex., det. TM, 2 IV 2004 – 2 ex., det. PJ, 30 IV 2004 – 1 ex., det. PJ, 1 V 2004 – 2 ex., det. PJ, 30 VI 2004 – 1 ex., 2 VII 2005 – 1 ex., 4 VIII 2005 – 1 ex., stary park, wszystkie wysiane ze ściółki bądź próchna drzew liściastych;
- Wilamówko (DE27), 18 IV 2004 – 1 ex., las liściasty, wysiany ze ściółki.

Jest to jeden z najpospolitszych gatunków krajowych Scydmaeninae. Związany przede wszystkim z umiarkowanie wilgotną ściółką liściastą (JAŁOSZYŃSKI 2003). Z terenu Pojezierza Mazurskiego wykazany dopiero w ostatnich latach z dwóch stanowisk (BYK A., BYK S. 2004; KOMOSIŃSKI, PALIŃSKA 2006).

Neuraphes plicicollis REITTER, 1879

- rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 10 VI 2004 – 1 ex., det. PJ, 2 XI 2004 – 1 ex., 4 XI 2004 – 1 ex., 21 X 2006 – 2 ex. (1♂ coll. HS), wszystkie wysiane z próchna przyziemnych dziupli martwych buków.

Z Polski wykazany stosunkowo niedawno (BOROWIEC 1992). Należy do gatunków nieczęsto poławianych. Najnowsze dane dotyczą Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej (JAŁOSZYŃSKI 2003). Nowy dla Pojezierza Mazurskiego.

Scydmorephes minutus (CHAUDOIR, 1845)

- rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 2 XI 2004 – 1 ex., wysiany z próchna dziupli martwego buka;
- Miłosna ad Młynary (DE29), 22 V 2004 – 1 ex., brzeg lasu, wysiany z próchna martwego dębu z mrowiskiem *L. brunneus*;
- Prošno (DE36), 18 XII 2004 – 3 exx., bór mieszany, wysiane z mrowiska *Formica polyctena* FOERST.

Gatunek znany w kraju zaledwie z kilku pojedynczych stanowisk (BURAKOWSKI i in. 1978; JAŁOSZYŃSKI 2003; KUBISZ 2001). Zamieszkuje przede wszystkim próchnowiska zasiedlone przez mrówki z rodzaju *Lasius* FABR. oraz gniazda dużych mrówek leśnych (JAŁOSZYŃSKI 2003). Z Pojezierza Mazurskiego dotychczas niepodawany.

Stenichnus bicolor (DENNY, 1825)

- Kamieniec (CE95), 26 IX 2009 – 1 ex., pod korą ściętej starej sosny;
- Małdyty (DE17), 7 VI 2004 – 1 ex., na drewnie opałowym pod korą gałęzi dębowej;
- rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 19 VI 2004 – 2 exx., 3 VII 2004 – 1 ex., 30 X 2004 – 1 ex., 4 XI 2004 – 1 ex., wszystkie pod korą leżących buków;
- Złotna (DE28), 13 VI 2004 – 1 ex., monokultura świerkowa na siedlisku grądowym, pod korą leżącego świerka;
- Prošno (DE36), 25 IV 2004 – 1 ex., przydrożna aleja, wysiany z próchna martwej wierzby.

W Polsce znany z nielicznych stanowisk (BURAKOWSKI i in. 1978; JAŁOSZYŃSKI 2003; KUBISZ 2001). Stare dane na temat występowania na Pojezierzu Mazurskim zostały uznane za mało wiarygodne, wymagające potwierdzenia nowymi informacjami (BURAKOWSKI i in. 1978). Powyższe stwierdzenia potwierdzają występowanie *S. bicolor* w tej części kraju oraz wskazują na szersze występowanie w Polsce.

Stenichnus collaris (MÜLLER et KUNZE, 1822)

- Kamieniec (CE95), 11 VII 2004 – 1 ex., park pałacowy, wysiany z próchna przyziemnej dziupli lipy;
- Mortąg (CE96), 16 VII 2006 – 2 exx., las liściasty, wysiane ze ściółki;
- Zalewo (DE06), 2 V 2006 – 3 exx., las liściasty, wysiane ze ściółki;
- Małdyty (DE17), 22 X 2003 – 1 ex., park, wysiany z próchna buka, det. TM, 4 XI 2003 – 4 exx., det. TM, 7 XI 2003 – 1 ex., det. TM, 18 XII 2003 – 1 ex., det. PJ, 21 II 2004 – 2 exx., det. PJ, 2 IV 2004 – 1 ex., det. PJ,

- 4 IV 2004 – 1 ex., wysiany ze ściółki pod olchami, przy Kanale Ostródzko-Elbląskim, 30 IV 2004 – 2 exx.;
- rez. „Niedźwiedzie Wielkie”, 14 V 2004 – 1 ex., pod korą dębu, razem z mrówkami, det. PJ, 10 VI 2004 – 1 ex., pod korą martwego buka, det. PJ, 14 VIII 2004 – 1 ex., wysiane ze ściółki bukowej, det. PJ;
 - Dobrocin (DE27), 30 IV 2005 – 3 exx., las liściasty, w ściółce;
 - Morań, poligon (DE27), 2 XII 2006 – 2 exx., wysiane ze ściółki pod wierz-
bami;
 - Wilamówko (DE27), 14 X 2006 – 1 ex., las liściasty, w ściółce;
 - Białka (DE36), 9 IX 2006 – 1 ex., las mieszany, wysiany ze ściółki;
 - Florczaki (DE36), 6 VIII 2006 – 1 ex., las liściasty, wysiany ze ściółki pod
dębem;
 - Prośno (DE36), 10 IX 2004 – 1 ex., 5 XI 2005 – 1 ex.;
 - Ruś (DE36), 11 X 2006 – 1 ex., wysiany z próchna przydrożnych drzew;
 - Salpik (EE38), 14 VII 2007 – 2 exx., wiejskie zadrzewienie, wysiane ze
ściółki pod topolami.

Jest to najpospolitszy przedstawiciel podrodziny Scydmaeninae w Polsce (JAŁOSZYŃSKI 2003). Z Pojezierza Mazurskiego wykazany został dopiero w ostatnich latach (BYK A., BYK S. 2004).

Stenichnus godarti (LATREILLE, 1806)

- Szymbark (CE94), 26 IX 2009 – 1 ex., aleja przydrożna, wysiany z dziupli
olchy czarnej, razem z mrówkami *L. brunneus*;
- Mortąg (CE96), 16 VII 2006 – 1 ex., obrzeże torfowiska przejściowego, wy-
siany z próchna martwej, stojącej sosny;
- Wilamówko (DE27), 3 II 2004 – 2 exx., las liściasty, wysiane z próchna sto-
jących, martwych dębów;
- Miłosna (DE29), 22 V 2005 – 3 exx., brzeg lasu, wysiane z próchna stoją-
cego, martwego dębu;
- Florczaki (DE36) 6 VIII 2006 – 2 exx., 17 XII 2006 – 1 ex., las liściasty, wy-
siane z próchna dębu z mrowiskiem *L. fuliginosus*;
- Ruś (DE36), 5 XI 2005 – 7 exx., 11 X 2006 – 3 exx., wysiane z próchnowisk
przydrożnych drzew (grab, lipa, wierzba, klon) zasiedlonych przez mrówki
L. fuliginosus;
- Roje (DE38), 22 IV 2007 – 1 ex., las liściasty, wysiany z próchna dębu,
z mrówkami *L. brunneus*.

W Polsce występuje prawdopodobnie w całym kraju (BURAKOWSKI i in. 1978), jednak nieznany jeszcze z kilku krain. Na Pojezierzu Mazurskim ostatnio potwierdzili jego występowanie BYK A. i BYK S. (2004), GAWROŃSKI i OLEKSA (2006a) oraz KOMOSIŃSKI i PALIŃSKA (2006).

Stenichnus scutellaris (MÜLLER et KUNZE, 1822)

- Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego, rez. „Jasne” (DE05), 30 IV 2006 – 3 exx., obrzeże torfowiska przejściowego, wysiane z torfowców *Sphagnum* spp.;
- Małdyty (DE17), 3 X 2003 – 6 exx., bór bagienny, wysiane z opuszczonego mrowiska *F. polycytena*, det. TM, 18 X 2003 – 2 exx., det. TM, 2 VII 2004 – 1 ex., aleja przydrożna, wysiany z próchna dębu, det. PJ;
- rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 19 VI 2004 – 1 ex., wysiany ze ściółki bukowej;
- Fałtyjanki (DE25), 23 IV 2005 – 2 exx., zrąb zupełny, wysiane z próchna pniaka sosny;
- Wólka Majdańska (DE26), 3 X 2004 – 3 exx., przydrożna aleja, wysiane z próchna dziupli kasztanowca;
- Wilamówko (DE27), 3 II 2004 – 1 ex., det. TM., przydrożna aleja, wysiany z próchna dziupli dębu;
- Szelaż (DE36), 14 V 2007 – 1 ex., droga leśna, złowiony w siatkę entomologiczną, w locie;
- Dury (DE37), 1 IV 2007 – 2 exx., las liściasty, wysiane ze ściółki.

JAŁOSZYŃSKI (2003) zalicza ten gatunek do pospolitych, związanych ze ściółką liściastą. Z Pojezierza Mazurskiego wykazany ostatnio przez GUTOWSKIEGO i współautorów (2006). Na uwagę zasługuje fakt częstego występowania *S. scutellaris* w alejach przydrożnych Pojezierza Mazurskiego.

Microscydms minimus (CHAUDOIR, 1845)

- Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego, rez. „Jasne” (DE05), 30 IV 2006 – 2 exx., torfowisko wysokie, wysiane z próchna dziupli brzozy;
- Małdyty (DE17), 20 X 2003 – 1 ex., 22 X 2003 – 3 exx., wszystkie wysiane z próchna buka z mrowiskiem *Lasius* sp., det. TM;
- rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 14 V 2004 – 3 exx., 30 IV 2006 – 1 ex., 21 X 2006 – 4 exx., wysiane z próchna dziupli dębu;
- Fałtyjanki (DE25), 23 IV 2005 – 1 ex., zrąb zupełny, wysiany z próchna pniaka sosny;
- Zbożne (DE27), 8 IV 2007 – 2 exx., las liściasty, wysiane z próchna martwicy bocznej dębu;
- Szelaż (DE36), 24 IX 2005 – 1 ex., las iglasty, wysiany z próchna pniaka po ściętej sośnie, z mrowiskiem *Lasius platythorax* SEIFERT.

Najmniejszy krajowy przedstawiciel Scydmaeninae, stosunkowo niedawno wykazany z Polski (CZERWIŃSKI 1994). Znany zaledwie z kilku stanowisk. Zamieszkuje przeważnie próchnowiska w dziuplach drzew. Przez niektórych

badaczy uważany za myrmekofilny (PÄIVINEN i in. 2003). Według naszych obserwacji wymieniony takson może być związany z gniazdami ssaków, gdyż w tych samych przesiewkach często napotymano *Leptinus testaceus* MÜLL. (Coleoptera: Leiodidae) – gatunek związany z gniazdami drobnych ssaków (BURAKOWSKI i in. 1978). Z Pojezierza Mazurskiego *M. minimus* nie był dotychczas podawany.

Microscydmus nanus (SCHAUM, 1844)

- Małdyty (DE17), 7 XI 2003 – 1 ex., det. TM, 14 IV 2004 – 1 ex., det. PJ, stary park, obydwie wysiane z próchna dziupli lipy;
- rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 30 X 2004 – 1 ex., 21 X 2006 – 3 exx., wysiane z próchna dziupli dębu;
- Buczniec (DE18), 24 IX 2005 – 2 exx., aleja wzdłuż Kanalu Ostródzko-Elbląskiego, wysiane z mchu porastającego stare dęby.

Gatunek o podobnych preferencjach siedliskowych jak poprzedni. Na obszarze Pojezierza Mazurskiego dużo rzadszy od *M. minimus*. Nowy dla Pojezierza Mazurskiego.

Euconnus claviger (MÜLLER et KUNZE, 1822)

- Małdyty (DE17), 12 IV 2004 – 1 ex., aleja przy Kanale Ostródzko-Elbląskim, wysiany z próchna pniaka klonu, razem z mrówkami *Lasius* sp.

Gatunek myrmekofilny (PÄIVINEN i in. 2003), łowiony zazwyczaj w pojedynczych egzemplarzach (JAŁOSZYŃSKI 2003). Z Pojezierza Mazurskiego dotychczas niepodawany.

Euconnus fimetarius (CHAUDOIR, 1845)

- Małdyty (DE17), 8 VII 2004 – 1 ex., 4 VIII 2005 – 1 ex., 28 VIII 2005 – 1 ex., 24 VI 2006 – 1 ex., 13 V 2007 – 2 exx., gospodarstwo, wszystkie wysiane z kompostu;
- Wilamówko (DE27), 6 IV 2007 – 3 exx., pole uprawne, wysiane z przyzmy obornika.

Gatunek kompostowy, występujący razem ze *Scydmaenus tarsatus* MÜLLER et KUNZE, jednak rzadziej od niego łowiony. Znany z nielicznych stanowisk (BURAKOWSKI i in. 1978; JAŁOSZYŃSKI 2003). Nie wykazywany dotychczas z Pojezierza Mazurskiego.

Euconnus hirticollis (ILLIGER, 1798)

- Małdyty (DE17), 3 V 2005 – 1 ex., 15 X 2005 – 1 ex., wysiane ze ściółki nad zbiornikiem wodnym;

– rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 8 VII 2004 – 1 ex., wilgotna ściółka pod olchami, det. PJ.

W Polsce znany z kilku stanowisk (BURAKOWSKI i in. 1978), ostatnio wykazywany na podstawie licznych osobników z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej przez JAŁOSZYŃSKIEGO (2003). Z Pojezierza Mazurskiego dotychczas niepodawany.

Euconnus maeklinii (MANNERHEIM, 1844)

- Kamieniec (CE95), 20 V 2007 – 1 ex., aleja przydrożna, wysiany z próchna dziupli lipy, z mrowiskiem *L. fuliginosus*;
- Małdyty (DE17), 8 II 2004 – 1 ex., wysiany z próchna przyziemnej dziupli klonu, det. TM;
- Wilamowo (DE27), 14 X 2006 – 5 exx., 9 IV 2007 – 1 ex., aleja przydrożna, wysiane z próchna dziupli klonu, razem z mrówkami *L. fuliginosus*;
- Prošno (DE36), 18 XII 2004 – 1 ex., wysiany z mrowiska *F. polycтена*;
- Ruś (DE36), 11 X 2006 – 1 ex., wysiany z próchna dziupli przydrożnej wierzby, z mrowiskiem *L. fuliginosus*.

Przez autorów gatunek zbierany przede wszystkim w zadrzewieniach przydrożnych, w drzewach zasiedlonych przez mrówkę *L. fuliginosus*. Tylko jedno stanowisko związane jest z dużymi mrówkami z rodzaju *Formica* L. Nasze obserwacje znacznie rozszerzają wiedzę na temat preferencji środowiskowych tego gatunku; większość danych z piśmiennictwa odnosi się do występowania *E. maeklinii* w kopcach *Formica* spp. z grupy „*rufa*” (JAŁOSZYŃSKI 2003). Z Pojezierza Mazurskiego dotychczas niepodawany.

Euconnus pubicollis (MÜLLER et KUNZE, 1822)

- Kamieniec (CE95), 11 VII 2004 – 1 ex., park pałacowy, wysiany z próchna lipy;
- rez. „Niedźwiedzie Wielkie” (DE17), 2 XI 2004 – 1 ex., wysiany z próchna dziupli buka, 21 X 2006 – 2 exx., wysiane ze ściółki bukowej;
- Buczyniec (DE18), 24 IX 2005 – 1 ex. (niewybarwiony), aleja przy Kanale Ostródzko-Elbląskim, wysiany z mchu porastającego stare dęby.

Według JAŁOSZYŃSKIEGO (2003) jest to najpospolitszy przedstawiciel rodzaju w Polsce. Z Pojezierza Mazurskiego nie był dotychczas podawany. Środowiskiem charakterystycznym dla tego gatunku mają być olsy i łągi oraz obrzeża zbiorników wodnych. Przez autorów zbierany w podobnych środowiskach.

Euconnus rutilipennis (MÜLLER et KUNZE, 1822)

- Małdyty (DE17), 26 III 2005 – 1 ex., stary park, wysiany ze ściółki na brzegu stawu;

- Prošno (DE26), 25 III 2007 – 2 exx., trzcinowisko, wysiane z mchu porastającego brzeg jeziora;
- Ruś (DE36), 20 IV 2008 – 1 ex., coll. L. BOROWIEC, wysiany z mchu porastającego brzeg śródlęsnego jeziora;
- Kretowiny (DE37), 26 IV 2009 – 3 exx., wysiane z mchu porastającego brzeg śródlęsnego jeziora.

W Polsce znany z nielicznych stanowisk (BURAKOWSKI i in. 1978), ostatnio łowiony (liczne osobniki) na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej (JAŁOSZYŃSKI 2003). Z Pojezierza Mazurskiego wykazany na podstawie starych danych sprzed ponad 120 lat, z Dąbrówna koło Ostródy (DE32) (BURAKOWSKI i in. 1978).

Scydmaenus hellwigii (HERBST, 1792)

- Szymbark (CE94), 23 IV 2006 – 4 exx., aleja przydrożna, wysiane z dziupli olchy czarnej, razem z mrówkami *L. brunneus*.

Gatunek znany w Polsce z nielicznych stanowisk (BURAKOWSKI i in. 1978; JAŁOSZYŃSKI 2003). Według JAŁOSZYŃSKIEGO (2003) występuje z pewnością w całym kraju. Z Pojezierza Mazurskiego dotychczas niepodawany.

Scydmaenus perrisii (REITTER, 1882)

- Małdyty (DE17), 30 IV 2004 – 11 exx., 27 VI 2004 – 10 exx., 2 VI 2005 – 1 ex., 17 VIII 2005 – 18 exx., 22 VIII 2005 – 2 exx., 28 VIII 2005 – 1 ex., 31 VIII 2005 – 2 exx., 24 VI 2006 – 1 ex., 30 VII 2006 – 2 exx., stary park, wszystkie wysiane z próchnowisk przyziemnych dziupli drzew liściastych (2 brzozy, dąb, kasztanowiec), z mrowiskami *L. brunneus*.

Gatunek znany w Polsce z nielicznych stanowisk (BURAKOWSKI i in. 1978), rzadko łowiony ze względu na skryty tryb życia. Ostatnio wykazany z dwóch stanowisk na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej przez JAŁOSZYŃSKIEGO (2003). Z Pojezierza Mazurskiego dotychczas niepodawany.

Scydmaenus rufus MÜLLER et KUNZE, 1822

- Małdyty (DE17), 14 X 2003 – 1 ex., det. TM, 16 X 2003 – 1 ex., 4 IV 2004 – 1 ex., det. PJ, 12 IV 2004 – 3 exx., det. PJ, aleja przydrożna przy Kanale Ostródzko-Elbląskim, wszystkie wysiane z próchna pniaka klonu z mrowiskiem *Lasius* sp., 1 VI 2004 – 1 ex., las liściasty, pod grzybami, na pniaku po ściętych starym buku, det. PJ, 8 V 2005 – 1 ex., gospodarstwo wiejskie, wysiany z kompostu;
- Dury (DE37), 25 V 2007 – 1 ex., skraj lasu, pod korą ściętego dębu.

Gatunek o niedostatecznie poznanej bionomii. Spotykany najczęściej w środowiskach podkorowych (JAŁOSZYŃSKI 2003), związane również

z resztkami roślinnymi i kompostem (KOCH 1989). Z Pojezierza Mazurskiego wykazany ostatnio przez GAWROŃSKIEGO i OLEKSE (2006a).

Scydmaenus tarsatus MÜLLER et KUNZE, 1822

- Kamieniec (CE95), 25 VII 2007 – 1 ex., pole uprawne, wysiany z kompostu;
- Małdyty (DE17), 19 VII 2004 – 4 exx., 16 VIII 2005 – 2 exx., det. PJ, 24 VI 2006 – 1 ex., wszystkie wysiane z kompostu na terenie gospodarstwa wiejskiego, ponadto na tym stanowisku liczne osobniki obserwowano w latach 2006–2007;
- Wilamówko (DE27), 6 IV 2007 – 5 exx., pole uprawne, wysiane z przymy obornika;
- Zawroty (DE36), 27 IV 2007 – 1 ex., teren otwarty, złowiony w siatkę entomologiczną, w locie;
- Jakunowo (EF41), 10 VIII 2007 – 2 exx., wysiane z kompostu przy drodze obok gospodarstwa wiejskiego.

Gatunek w Polsce znany z nielicznych stanowisk (BURAKOWSKI i in. 1978; JAŁOSZYŃSKI 2003), z Pojezierza Mazurskiego dotychczas niewykazywany. Przez autorów zawsze był łowiony bądź obserwowany w kompostach o dużej wilgotności. Prawdopodobnie występuje w całym kraju, a jego pozorną rzadkość wynika głównie z małego zainteresowania polskich zbieraczy tą grupą chrząszczy.

Podsumowanie

W wyniku prezentowanych badań odnaleziono 12 gatunków Scydmaeninae, nie podawanych dotychczas z Pojezierza Mazurskiego. Zatem lista stwierdzonych dla tego obszaru gatunków wzrasta do 25, co stanowi 59,5% ogólnej liczby Scydmaeninae znanych z Polski. Jakościowy charakter obserwacji nie upoważnia do oceny reprezentatywności zgromadzonego materiału ani kompletności listy gatunków Scydmaeninae. Mimo to, biorąc pod uwagę liczbę gatunków znanych z całego kraju, stan poznania fauny Pojezierza Mazurskiego w zakresie omawianej podrodziny określić można jako zadawalający. Należy się spodziewać odkrycia we wspomnianej krainie kolejnych kilku gatunków. Przemawia za tym między innymi fakt, że z terenu o podobnych uwarunkowaniach fizjograficznych, jakim jest Nizina Wielkopolsko-Kujawska, wykazano aż 30 gatunków (JAŁOSZYŃSKI 2003).

Warto zauważyć, że z liczby 25 gatunków Scydmaeninae stwierdzonych do tej pory na Pojezierzu Mazurskim, aż 22 odnaleziono w obrębie jednego kwadratu UTM 10×10 km (DE17: Małdyty, rezerwat „Niedźwiedzie Wiel-

kie”), w tym tak rzadkie jak: *Euthiconus conicicollis* (FAIRMARE et LABOULBÉNE, 1855), *Eutheia linearis* MULSANT, 1861, *Scydmoraphes minutus* (CHAUDOIR, 1845) i *Scydmaenus perrisii* (REITTER, 1882), przy czym informacje na temat 20 gatunków ujęte są w prezentowanej pracy, natomiast *Euthiconus conicicollis* i *Eutheia linearis* podane zostały z tego obszaru wcześniej przez JAŁOSZYŃSKIEGO i współautorów (2005a). Wysokie walory przyrodnicze tego obszaru potwierdzają znaleziska innych bardzo rzadkich gatunków chrząszczy (ALEKSANDROWICZ i in. 2003; GAWROŃSKI, OLEKSA 2005, 2006b, 2007; JAŁOSZYŃSKI i in. 2005b).

Według PAWŁOWSKIEGO i współautorów (2002), jako zagrożone w skali kraju (a podane w niniejszej pracy) należy wymienić: *Euconnus hirticollis*, *E. rutilipennis*, *Stenichnus bicolor* i *Scydmaenus perrisii*. Wydaje się jednak, że wobec niewielkiej liczby prac poświęconych rozsiałowaniu i wymaganom ekologicznym krajowych Scydmaeninae, formułowanie listy gatunków zagrożonych z tej podrodziny chrząszczy jest wciąż przedwczesne. Duża część stwierdzonych gatunków (11) wykazuje związek z rozkładającym się drewnem, obecnym m.in. w dziuplach drzew. Właśnie ten rodzaj mikrośrodowiska, zagrożony przez usuwanie starych drzew i gospodarkę leśną, odgrywa szczególną rolę w zachowaniu różnorodności gatunkowej Scydmaeninae.

SUMMARY

Beetles of the subfamily Scydmaeninae are represented in Poland by 42 known species. The distribution of many species is still poorly studied, mostly due to their small size and problems with identification. Little attention has been paid particularly to the fauna of the Masurian Lake District. Until now, only 13 species have been known from the region. In this article, we report new records for 22 species, 12 of which are new to the Masurian Lake District. Consequently, the number of species known from the surveyed area rises to 25, which is 59.5% of the total number of species reported from Poland. Among the reported species, *Euconnus hirticollis*, *Euconnus rutilipennis*, *Stenichnus bicolor* and *Scydmaenus perrisii* are included in the red list of beetles endangered in Poland. A large number of species (11) was found to be associated with rotten wood accumulated in tree hollows – a microhabitat declining due to forest management practices and removal of old trees.

PIŚMIENNICTWO

- ALEKSANDROWICZ O., GAWROŃSKI R., BROWARSKI B. 2003: New species of carabid beetles (Coleoptera: Carabidae) from North-East Poland. *Baltic. J. Coleopterol.*, **3** (2): 153-156.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1978: Chrząszcze – Coleoptera, Histeroidea i Staphylinoidea prócz Staphylinidae. *Kat. Fauny Pol.*, Warszawa, **XXIII**, **5**: 1-356.

- BURAKOWSKI B., MROCKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 2000: Chrząszcze – Coleoptera, uzupełnienia tomów 2–21. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **22**: 1-252.
- BYK A., BYK S. 2004. Chrząszcze saproksylofilne próchnowisk rezerwatu „Dęby w Krukach Pasłęckich”. Parki nar. Rez. Przyr., **23** (4): 555-580.
- CZERWIŃSKI Sz. 1994: *Microscydmus minimus* CHAND., 1845 (Coleoptera, Scydmaenidae) nowy gatunek dla fauny Polski. Wiad. entomol., **13** (2): 87-90.
- GAWROŃSKI R., OLEKSA A. 2005: First record of *Biblopectus spinosus* RAFFRAY, 1914 (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) from Poland. Baltic J. Coleopterol., **5** (2): 133-134.
- GAWROŃSKI R., OLEKSA A. 2006a: Wstępna waloryzacja alei śródpolnych Parku Krajobrazowego Pojezierza Hławskiego na podstawie chrząszczy saproksylicznych. Park. nar. Rez. Przyr., **25** (1): 85-107.
- GAWROŃSKI R., OLEKSA A. 2006b: *Euplectus duponti* AUBÉ, 1833 (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) – a new species for Poland. Baltic J. Coleopterol., **6** (1): 55-57.
- GAWROŃSKI R., OLEKSA A. 2007: Nowe stanowiska rzadkich i zagrożonych chrząszczy (Coleoptera) z północnej Polski. Wiad. entomol., **26** (1): 5-14.
- GREBENNIKOV V., NEWTON A. 2009: Good-bye Scydmaenidae, or why the ant-like stone beetles should become megadiverse Staphylinidae sensu latissimo (Coleoptera). European J. Entom., **106**: 275-301.
- GUTOWSKI J. M., BUCHHOLZ L., KUBISZ D., OSSOWSKA M., SUĆKO K. 2006: Chrząszcze saproksyliczne jako wskaźnik odkształceń ekosystemów leśnych borów sosnowych. IBL, Leśne Pr. bad., **4**: 101-144.
- JAŁOSZYŃSKI P. 2003: Materiały do poznania Scydmaenidae (Coleoptera: Staphylinoidea) Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej. Wiad. entomol., **22** (1): 13-24.
- JAŁOSZYŃSKI P., WANAT M. 2005: Two species of Scydmaenidae (Coleoptera) new to the fauna of Poland. Pol. Pismo ent., **74** (2): 153-156.
- JAŁOSZYŃSKI P., GAWROŃSKI R., GUTOWSKI J. M. 2005a: Nowe stanowiska chrząszczy z plemienia Eutheini (Coleoptera: Scydmaenidae) w Polsce północno-wschodniej. Wiad. entomol., **24** (2): 121-122.
- JAŁOSZYŃSKI P., GAWROŃSKI R., KAŻMIERCZAK M., GUTOWSKI J. M. 2005b: Nowe dla Polski i rzadkie chrząszcze z rodzaju *Euplectus* LEACH (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae). Wiad. entomol., **24** (3): 147-152.
- KOCH K. 1989: Die Käfer Mitteleuropas. Ökologie, Band 1. Goecke & Evers, Krefeld. 440 ss.
- KOMOSIŃSKI K., PALIŃSKA K. 2006: Saproksyliczne chrząszcze (Coleoptera) próchnowisk rezerwatu „Las Warmiński” na Pojezierzu Mazurskim. Wiad. entomol., **25**, Supl. 2: 99-106.
- KUBISZ D. 2001: Scydmaenidae. [W:] GUTOWSKI J. M., JAROSZEWICZ B. (red.): Katalog fauny Puszczy Białowieskiej. Instytut Badawczy Leśnictwa, Warszawa: 133.
- PAWŁOWSKI J., KUBISZ D., MAZUR M. 2002: Coleoptera Chrząszcze. [W:] GŁOWACIŃSKI Z. (red.): Czerwona Lista Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce. IOP PAN, Kraków: 88-110.

PAWŁOWSKI J., PETRYSZAK D., KUBISZ D., SZWAŁKO P. 2000: Chrząszcze (Coleoptera) Bieszczadów Zachodnich. Monogr. bieszczadzkie, **8**: 9-143.

PÄIVINEN J., AHLROTH P., KAITALA V., KOTIAHO J. S., SUHONEN J., VIROLA T. 2003: Species richness and regional distribution of myrmecophilous beetles. *Oecologia*, **134**: 587-595.

RECENZJE – REVIEWS

Józef BANASZAK 2008: Czas nie przeszedł obok. Wspomnienia przyrodnika. Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz. 351 ss. + XXIX barwnych tablic. ISBN 978-83-60186-71-8

Do napisania o tej książce przymierzałem się od roku. Przeczytałem ją od deski do deski, tuż po jej wyjściu z drukarni. Ostatecznym impulsem było przeczytanie biograficznej książki o fizyku, nobliście, Richardzie FEYNMANIE. Co ma fizyka do entomologii? Wspólnym wyznacznikiem jest tu ciekawość świata i poznawanie oraz kształcenie studentów.

Autobiograficzna książka prof. Józefa BANASZAKA jest niezwykle ciekawym dokumentem czasów powojennego kształtowania się nauki polskiej, ale jednocześnie odpowiada na bardzo ważne pytanie: skąd się biorą konkretne pasje badawcze. Dlaczego i jak zostaje się entomologiem? O tej „chłopięcej” ciekawości świata jakże często zapominamy w codziennym kształceniu uniwersyteckim, w usystematyzowanych kursach i wykładach. Często o tym rozmawiamy w kularach różnorodnych konferencji, ale rzadko mamy czas i odwagę o tym obszerniej napisać. Z tego właśnie powodu warto zauważyć i odnotować książkę „Czas nie przeszedł obok – wspomnienia przyrodnika” w specjalistycznym czasopiśmie naukowym, jakim są niewątpliwie „Wiadomości Entomologiczne”.

Jestem sporo młodszy od profesora BANASZAKA, a jednak znalazłem tam dużo bliskich mi „krajobrazów intelektualnych”. Jest to nie tylko historia życia i twórczości jednego człowieka. W tej książce uwidacznia się historia jednego pokolenia, pokolenia drugiej połowy XX wieku. Autobiograficzna książka hymenopterologa pozwoliła wrócić mi do źródeł. Także i do mojej, wiejskiej (przynajmniej wakacyjnie) młodości. Pozwoliła mi odpowiedzieć na pytanie dlaczego zainteresowałem się życiem owadów i co było źródłem pracy naukowej. Pozwoliła mi przypomnieć sobie o rzeczach naprawdę ważnych. To właśnie takie książki biograficzne w mojej szkolnej młodości zachęciły mnie do pracy naukowej, jako niebanalnej przygody. Liczę, że także i „Czas nie przeszedł obok ...” będzie inspiracją dla kolejnych pokoleń polskich entomologów.

Recenzowana książka pozwoli lepiej młodszym zrozumieć epokę, w której starsi, a obecnie utytułowani, dorastali. Nawiązując do słów znakomitego reportażysty Ryszarda KAPUŚCIŃSKIEGO – jakże pisać o ludziach, jeśli nie przeżyło się z nimi chociaż jednego dnia i nie poznało się ich problemów? Ta książka pozwala przeżyć i przynajmniej częściowo zrozumieć powojenne początki pokolenia współczesnych entomologów. Kiedy to do szkoły było pod górkę, boso się biegano po wiejskiej drodze, a lekcje odrabiano przy lampie naftowej. Entomologów, którzy rozpoczynali swoje naukowe przygody od skromnych kolekcji w pudełku po butach i ze szpilkami krawieckimi oraz siatkami entomologicznymi zrobionymi ze starej firanki. Potem dojrzewali naukowo w PRL-u, ze wszystkimi ówczesnymi uwarunkowaniami.

Opisywana książka adresowana jest do szerokiego kręgu odbiorców. To historia rodziny, historia intelektualnego zakorzenienia się, szukania sensu i znaczeń, historia lokalna kilku miejscowości w Wielkopolsce oraz Poznania i Bydgoszczy. Człowiek jest całością, nie składa się tylko z publikacji i kariery naukowej. Znacznie ważniejsze i ciekawsze jest to, czego w standardowych biogramach naukowych nie widać. Wątki lokalne z Wierzenicy znakomicie wpisują się ogólnoeuropejskie coraz silniejsze poczucie lokalności w coraz bardziej „globalnej wiosce”. Podobnego regionalnego zakorzenienia obecnie poszukują setki starszych i młodszych, „polskojęzycznych” obywateli Unii Europejskiej.

W dwu pierwszych rozdziałach zawarte są poszukiwania dokumentów i tak zwanych rodzinnych korzeni. Kolejne dotyczą już okresów nauki szkolnej, studiów i pracy naukowej. Napisane są ciepłym językiem, dalekim od napuszonego, oschłego i w gruncie rzeczy nudnego dla przeciętnego człowieka, stylu naukowego. Niezwykle frapujące są fragmenty poszukiwania głębszego znaczenia własnych wyborów, z nawiązaniem do Augusta CIESZKOWSKIEGO. Jakkolwiek profesor BANASZAK pisze swoją historię życia naukowego, to znajdujemy tu niezwykle ciekawe informacje o nauce polskiej i wielu osobach. Także i krytyczne uwagi dotyczące pojedynczych osób. Autobiograficzna książka to nie tylko wspomnienia ale i swoisty rozrachunek, zarówno ze sobą jak i ówczesną rzeczywistością. Rozrachunek daleki od sensacyjności „ipeenewskich teczek” oraz banalności oficjalnych dokumentów urzędowych.

Lektura 335 stron tekstu, uzupełnionego indeksem nazwisk, 29 tablicami z kolorowymi zdjęciami, kilkunastoma czarno-białymi zdjęciami w tekście, odrobiną poezji, i licznymi relacjami z podróży i badań terenowych, szybko mi minęła. Autobiografia prof. BANASZAKA jest osobistym i subiektywnym portretem entomologii polskiej. I może dlatego czyta się ją znakomicie. Cenię opisywaną książkę i jej Autora za wielką odwagę napisania o sobie, w postaci swoistej wiwisekcji intelektualnej. Mogłoby się wydawać, że naukowcowi nie wypada pisać o sobie, bo to nieskromne. Tym bardziej w formie publicystycznej prozy, odbiegającej stylem literackim od typowych książek naukowych. Nie zgadzam się z takim poglądem.

I wiem, że podobnych książek może powstać w naszym środowisku znacznie więcej. Takie książki opowiedzą o pasji, o ciekawości świata i o trudach życia codziennego. Tę właśnie potrzebę naszym studentom. Profesorowi BANASZAKOWI, jak sam pisze, przyświecała dewiza „każde pokolenie przyrodników winno zostawić po sobie obraz stanu fauny swoich czasów”. A ja dodam, że powinno zostawić także soczystą relację z autentycznego procesu poznawania. Pisząc tę recenzję bardziej chciałbym zachęcić kolejnych, polskich entomologów do podobnych autobiografii, aniżeli dokładnie analizować twórczość prof. BANASZAKA. Chciałbym zachęcić innych polskich entomologów (nie tylko profesorów) do „sięgnięcia po pióro” i spisanie swoich autobiografii. Dlaczego młodzi ludzie mieliby mieć tylko dostęp do „zagranicznych” biografii? Niech i nasi entomolodzy opowiedzą o swoich poszukiwaniach nie tylko entomologicznej prawdy o świecie nas otaczającym.

Publikacje naukowe nawet w najbardziej renomowanych czasopismach nie są celem uprawiania nauki. Celem jest poznawanie tajemnic świata i rozwiązywanie zagadek, problemów (a te publikacje powstają niejako mimochodem). O tym przypomniła mi lektura ekscentrycznego fizyka z „Caltech” (Kalifornia Institute of Technology) oraz wspomnienia profesora BANASZAKA.

Stanisław CZACHOROWSKI, Kat. Ekol. i Ochr. Środ. UWM, Olsztyn